

УДК 329.14(497.11)“20“

Оригинални
научни рад

Српска политичка мисао
број 3/2014.
год. 21. vol. 45.
стр. 11-32.

Зоран Стојиљковић

Факултет политичких наука, Универзитет у Београду

Ивица Младеновић

Београд

„СОЦИЈАЛДЕМОКРАТСКА“ ЛЕВИЦА У СРБИЈИ: АКТЕРИ И МОГУЋНОСТИ

Сажетак

У раду настојимо да, нарочито у постизборној атмосфери њеног пораза, аналитички разложно и „хладно“ одговоримо на политички и вредносно високо контаминирано питање о актерима и шансама „социјалдемократске“ левице у Србији. Пошавши од минималног заједничког одређења умерене левице, за одговором трагамо одгонетајући три кључне загонетке. Прву чини дилема у којој је мери социјалдемократија прихваћена као културна и вредносна преференција у српском друштву. Друго питање обухвата контроверзе око тога ко чини и/или треба да чини социјалну базу социјалдемократије у Србији. И најзад, трећу, кључну и стратешку „организациону“ загонетку садржи питање да ли је могућа еволуција од (фрагментираних) партија, али и синдиката и других организација цивилног друштва, ка јединственом покрету. На крају, као неку врсту одговора, или тек идеалтипског модела, нудимо пет теза о делатној посткризној социјалдемократији.

Кључне речи: левица, социјалдемократија, криза, вредности, структура, покрет

На изборима у Србији одржаним у марту 2014. странке (само) прокламоване левице нису успеле да освоје поверење ни 30% од свега 58,9% грађана с бирачким правом који су то своје право и искористили. Оно што је посебно интересантно је чињеница да

је то укупан збир гласова које су добиле три (СПС-ПУПС-ЈС, ДС, НДС), односно, ако рачунамо и допринос Љајићевог СДПС листи око СНС, чак четири супротстављене изборне листе. Једини начин да избегнемо да се одмах нађемо усред диспута о томе ко је све крив за овакво стање и шта јесте лево, а ко уопште није на левици, је да пођемо од заједнички дељеног, односно минималног критерија за припадање умереној левици чији је социјалдемократија најрелевантнији репрезент. Савременој социјалдемократији по нашем суду припада свако залагање за политичко уоквирење тржишта које за циљ има развој, али и солидарност и социјалну кохезију – укључив и превентивно социјално деловање и редистрибутивне функције државе. Минимални умерено леви пројекат тако практички подразумева, овога пута на планетарној равни: ректификацију (исправљање) друштвених неједнакости; наглашавање значаја јавних добара, као што су образовање, здравство, трансфери и услуге социјалне политике; редистрибуцију ризика, богатства и друштвене моћи у циљу стварања егалитарнијег друштва; признавање родне једнакости и поштовање разлика међу расама, религијама и културама.¹⁾

Ово одређење свакако неће задовољити радикалније групе унутар умерене левнице, али зато обухвата водећу социјалдемократску или социјалнолибералну политичку струју, као и основну матицу синдикалних и других организација цивилног друштва (ОЦД). Оно, истовремено, нуди и најмањи заједнички именитељ за одговор на аргументе кључног политичког такмаца – доминантне неолибералне мантре.

1. АКТЕРИ „СОЦИЈАЛДЕМОКРАТСКЕ“ ЛЕВИЦЕ У СРБИЈИ

Када је о Србији, али и о земљама у окружењу у статусу кандидата за пријем у ЕУ, реч, отвара се у великој мери спорно питање ко чини левицу, или стриктније, да ли ње уопште и има, осим маргиналних група и појединаца „чуvara ватре“. Притом, одговор у највећој мери зависи од критерија од кога се полази: јесу ли то

1) За европске социјалдемократе, *Нова социјална Европа* заправо је: Еколошка Европа са више послова и бољим пословима – Инклузивна Европа – Европа која учи – Европа која ствара – Кохезивна Европа. Партија европских социјалиста (ПЕС) сматра да у новој глобализованој економији Социјална Европа може бити остварена само ако се поступно гради на избалансираним основама које чине три стуба: конкуренција (која стимулише) – сарадња (која ојачава) и солидарност (која уједињује). PES, Statutes of the Party of European Socialists, adopted by the 7th PES Congress, Porto, 7-8 December 2006, Brussels. Internet: <http://www.pes.org.downloads/PESStatutes2006EN.pdf>. 22/07/2014.

програмски садржаји и документа, заводљиво политичко (само) одређење, или ефективна (недоследна) пракса различитих актера и њене консеквенце по квалитет живота грађанки и грађана.

Ако одговор на питање о актерима и могућностима социјалдемократске левице, поред констатовања стања, за амбицију има и стратешко „суочавање са будућношћу”, онда се у игру мора увести и мера (не) испуњености следећа четири критерија: (1) оствареног степена обједињености и утицаја; (2) ослоња на европске партнере и организације; (3) интерне и екстерне демократичности и отворености за сарадњу са другим актерима на левици, као и (4) ослоњености на вредности и активитет грађана.

Пре сваке понуђене аргументације формулишемо полазну тезу да су наше, самопрокламоване партије социјалдемократске левице, али и синдикати и НВО, бескрајно фрагментирани и подељени на оне на власти и оне у опозицији тој власти. Истовремено, исте једва да су у пракси ишта више од патронажних удружења без јасног социјалног и политичког идентитета. Најбољи тест за меру њиховог левог усмерења су, рецимо, ефекти њихове партиципације у власти на остварење вредности солидарности и социјалне кохезије, на једној, и величина стечене имовине њихових функционера, на другој страни. Или пак „квантни скок” произведених подела и заокрета који обесхрабрује присталице, укључив и последњу поделу демократа на ДС и НДС.

О логици, критеријима и динамици партијских подела у Србији писали смо у другим својим радовима.²⁾ На овом месту, констатоваћемо да деведесетих година XX века, на почетку процеса политичке плурализације, на простор умерене левице претендују два оштро супротстављена блока: 1. први, владајућа, ксенофобична, демагошка, шовинистичко-социјалистичка псеудолевица (СПС, ЈУЛ); 2. други, унутар опозиције окупљено грађанско-демократско (ДС, ГСС) и слабо, социјал-либерално крило (ЛСВ, СДУ, СДП). Након промена 2000, поступном програмском еволуцијом и демократа и социјалиста, тј. настојањем да се препозиционирају на простор социјалдемократије, као и паралелним процесом улажења СПС у проевропски политички *mainstream*, дошло је до међусобног приближавања, чак коалиционе сарадње у периоду од 2008. до 2012. Промена коалиционих партнера на првим наредним избори-

2) Зоран Стојиљковић, „Социјалдемократија у Србији – простори, шансе и могућности“, у: Брана Марковић и Зоран Стојиљковић, *Социјалдемократија и социјалдемократске странке*, Службени гласник, Београд, 2007; Зоран Стојиљковић, *Партијски систем Србије*, Службени гласник, Београд, 2008; Зоран Стојиљковић, „Политичке фамилије у европском парламенту“, у: *Политичке групације у Европи*, Гордана Пилиповић и Зоран Стојиљковић (ур.), КАС и ЕПУС, Београд, 2011(а).

ма говори, међутим, у прилог оцени да се радило тек о тактичкој опцији за запоседање власти, а не о стратешком политичком избору. Томе су у великој мери допринели и катастрофални економски и социјални ефекти „социјално одговорне“ владе, неадекватно реговање на избијање кризе и раширена корупција.

1.1. Синдикати и политика

Класична учења нам говоре да су синдикати кључне организације запослених, пре свега радништва, које у заступању њихових интереса пружају изборну подршку најчешће странкама левице. Истина, тај однос није никада претерано романтичан: нити су синдикати и њихово чланство једина, па ни најбројнија страначка клијентела, нити су опет сви синдикално организовани грађани убеђени левичари или социјалдемократе. Уосталом, иако су, у стабилним друштвима и ситуацијама, социјалне и економске теме најважније, оне никада нису и једине теме које производе политичке поделе у друштву.

Србија је пластичан пример свих негативних тенденција које се могу видети у државама пост-социјализма. Штавише, таквом стању је одлучујуће допринела управо самопрокламована левица: најпре је (шовинистичка) левица у виду СПС сносила највећу одговорност за рат и изолацију земље, а онда су еврокомпатибилне елите, од којих се неке позивају на социјалдемократију, кроз „политички оријентисани капитализам“ (Макс Вебер) додатно развластиле и осиромашиле друштво. За четврт века вишепартизма направљен је пун круг: цинична игра политичке фортуне учинила је да Србију данас у Европу враћају они који су је извели из света.

У таквом контексту, не чуди чињеница да пред изборе свака изборна листа има по неку (патуљасту) социјалдемократску странку и некакав синдикат који за једно или два пролазна места на посланичким листама нуде своју подршку. Партнери се притом мењају по принципу: ко да више. Изборни савез АСНС са тржишно-фундаменталним ЛДП, или пак трансфер Слоге од социјалиста ка ДС, која је пак са своје стране до недавно сарађивала са синдикалистима из Конфедерације, само су неки од локалних парадокса. Парадокса због којих изборна сцена у Србији неодољиво подсећа на вашариште или провинцијски базар.

Фрагментираној, пренасељеној и идеолошки конфузној партијској понуди одговара иста таква синдикална тражња, при чему сваки политички „способан купац“ може за мандат-два у парламенту купити све оне који се не усуђују да сами уђу у изборну

арену, или једноставно не могу да стекну статус релевантног и репрезентативног синдиката. Србија тако очито спада у ред држава са плитким, неразвијеним и нестабилним политичким тржиштем. Недиференцираној тражњи коју образује велика већина сиромашних, незапослених и фрустрираних (дугим пропадањем земље) грађана, одговара преобимна понуда импрегнирана демагогијом и наводном бригом за „обичног“ човека, као и високофреквентним инсистирањем на солидарности и социјалној правди: наравно, само на плану нападног вербализма.

1.2. Политичко поље

Када је о партијском и, општије, политичком пољу реч, на програмској равни анализе, могу се чак и детектовати релативно јасне линије поделе на левицу, центар и десницу. Такве програмске разлике, ако се сада ограничимо на економски елемент, постоје у луку од тржишно изразито пролибералног ЛДП, до „социјално одговорне“ коалиције предвођене СПС. У пракси, међутим, када било која од српских партија дође на власт, независно од идеолошког предзнака, креће стампедо у трци за позиције партијских комесара на челу јавних предузећа и установа.

Истини за вољу, политички предузимачи у земљама периферије су притом на ветрометини између гласача и захтева домаћих и међународних спонзора. Простор и садржаји вођених јавних политика, укључив и „социјално одговорну владу“ коалиције демократа и социјалиста, парадигматичан су пример за тврдњу социолога Ивана Крастева да све странке и коалиције на Балкану у време избора уђу у страсну љубавну везу са (сиромашним) бирачким телом, а када дођу на власт ступају у брак са међународним финансијским организацијама.³⁾ Бирачи на националним изборима дакле могу да мењају номенклатуре на власти, али не и кључне елементе глобализоване економске и социјалне политике.⁴⁾

Треба нагласити да проблем Србије и земаља у региону, које улазе у исцрпљујућу трку да пружањем све већих погодности при-

3) Иван Крастев, *Замка нефлексибилности*, БФПИ, Београд, 2004.

4) Уместо било каквог „упутства за употребу“ гласачког листића, грађанке и грађани би могли добро да промисле и потраже одговоре на питања: Ко су политички спонзори неуспешних приватизација? Ко је и кроз које механизме омогућио „успешним“ предузетницима да уруше националне банке са већинским државним капиталом? Којим линијама су без икакве контроле и процена дељене субвенције и развојни кредити? Зашто најбогатији не плаћају порезе у земљи и зашто ни „социјално одговорне“ власти у Србији нису увеле прогресивно опорезивање уместо да се кроз нпр. „солидарне порезе“ опорезују и зараде од „читавих“ 500 евра? Ко се прославило скечом да ће лакше отпуштање аутоматски довести и до лакшег запошљавања, као да запошљава закон, а не успешни развојни пројекти и стратегије?

вуку стране инвестиције, није, како се то често у јавности може чути, „презаштићено“ радништво, већ одсуство правила игре, слабо антимонополско законодавство и „политички капитализам“, односно, богаћење уз присуство и помоћ власти. Крајњи циљ ове логике је повратак у стање „климатизованог“ Римског царства: већина је колико-толико збринута и пружене јој су гладијаторске услуге учесника у разним војајерским игрицама и ријалити шоуима. Истовремено, без релативно извесног посла, грађани су суочени с опасношћу да морају перманентно да буду доступни потенцијалном послодавцу и да временом пристају и на понижавајуће понуде.

Овај кратки преглед могли бисмо да закључимо констатацијом да, оваква каква је, „социјалдемократска“ левица у Србији, и не само у њој, нема никакву будућност.

Актери на тој левици, посебно наком избора 2014. године, морали би да озбиљно искалкулишу меру и коначне ефекте своје логике коалиционог преживљавања и боравка у власти (пре свега, Љајићева СДПС, али и коалиција око СПС). На другој страни, још се радикалније намеће потреба, унутар изборних губитника из редова ДС, за темељно стратешко, идентитетско и кадровско преобликовање у наредних годину-две на „опозиционој умереној левици“.⁵⁾ Постојећи сценарији и извођачи су очито прешли своје зените и мала је вероватноћа да ће донети нешто битно другачије и боље.

Дугорочно, остаје да се види и какву ће улогу у овим процесима имати грађанске иницијативе и „покрети оспоравања“, који у послу „надзирања демократије“ обједињују невладин сектор, синдикате, аутономне медије и академску заједницу: наравно, када и они сами досегну довољан ниво демократског пркоса. Тек заједно и свесни своје снаге, ови актери ће моћи да омеђе, контролишу и усмеравају поље политике. Надгледање демократије претпоставља избор политичких посленика од стране грађана а не политичких олигархија, али и пун увид у њихове радне биографије и имовин-

5) Изборни неуспех резултат је чињенице да су највеће промене настале у структури некадашњих присталица ДС. Најпре, највећи део оних који су гласали за ову политичку опцију пре годину и по дана, њих 51%, сада кажу да су неодлучни или да не желе да партиципирају на изборима. Оно што је још поразније за ову политичку опцију је чињеница да је само 17% оних који су пре две године гласали за ДС рекло да ће поново гласати за ову политичку опцију. Остатак „одливања“ гласова био је усмерен на две политичке опције: НДС И СНС. Ка НДС је отишло 14% некадашњих присталица ДС, што је и очекивано са обзиром на разлаз са бившим лидером ове странке Тадићем, који је сада лидер НДС. Међутим, сваки осми бирач ДС је прешао на „супротну“ страну изјавом да планира да гласа за СНС. Све ово је довело ДС на ивицу изборног цензуса, а свој парламентарни статус највероватније дугују процесу у коме се један проценат оних који су рекли да размишљају за кога да гласају вратио свом ранијем изборном опредељењу. Ђорђе Вуковић и др., *Демократија, поверење и партиципација*, Цесид, Београд, 2014.

ске карте. Паралелни искорак чини и отварање политичких институција за грађанске законодавне иницијативе, цивилну контролу и надзор, јавне расправе и праксу јавних слушања, а не за тек њихову пародију у виду наручених удворичких памфлета.

2. МЕРА ПРИХВАЋЕНОСТИ ВРЕДНОСТИ ЛЕВИЦЕ

За озбиљније стратешке студије неопходно је, међутим, одговорити на цели низ питања. Прву, најширу претпоставку за причу о будућности левице у Србији нуди одговор на питање: у којој мери је левица, тј. прецизније, њене различите струје, прихваћена као културна и вредносна преференција грађанки и грађана?

Полазни став који настојимо да аргументујемо на примеру Србије, а који чини се да има готово универзално значење, је став да, према испитивањима јавног мњења, становништво и даље верује у традиционалне идеале социјал-демократије, као и да жели да живи у егалитарним друштвима попут Шведске.⁶⁾ У том контексту, парадокс који је на делу веома добро детектује теза Имануела Валерштајна да социјалдемократија представља данас више културну преференцију, него релевантни социјални покрет.⁷⁾

Од периода оловног продора неолиберализма све до данас, идеја једнакости и нетржишна схватања социјалне правде су се ипак успела одупрети покушајима економске рационализације. Грађани тврдоглаво одбијају да одустану од идеје о социјалној или „моралној” економији, унутар које би поседовали права која су бар једнако важна као тржишни исходи. У ствари, тамо где имају прилику, као што је имају унутар формалне демократије која функционише, грађани инсистирају на предности друштвеног над економским, као и на заштити друштвених дужности и обавеза од тржишних притисака ка већој „флексибилизацији” рада. Ради се о стању духа који је још 1944. године Карољ Полањи у свом капиталном делу „Велика трансформација“ описао као „контра-покрет“ против комодификације рада.

2.1 Демократски дефицит

Ако бисмо покушали да кратко сумирамо налазе бројних, али сегментираних и релативно тешко упоредивих истраживања, те одгонетнемо расположења и ставове грађана Србије, прво мо-

6) Richard Wilkinson and Kate Pickett, *The Spirit Level: Why Greater Equality Makes Societies Stronger*, Bloomsbury Press, London, 2009.

7) Immanuel Wallerstein, *Does Social-Democracy Have a Future?*, Internet, www.iwallerstien.com/does-social-deminocracy-have-a-future/, 01/07/2014.

рамо да констатујемо двотрећинско незадовољство функционисањем демократије, оствареним ефектима приватизације и општим стањем прилика у друштву. Последња деценија донела је само још један талас осиромашења: овога пута под управом „еврокомпатибилних“ елита, спремних да спроведу даље неолибералне реформе представљене као неопходан део процеса приступања Европској унији.⁸⁾ Последично, формална демократија, којој грађани налазе доста мана (неодлучност, бескрајне расправе, слабо вођење привреде, слабости у успостављању реда) тек је за релативну већину њих, „боља од свих других облика владавине”.

Истовремено, демократија је кључна вредност и високо рангирани циљ само ако је праћена економским развојем и излажењем већине становништва из зоне сиромаштва и незапослености. Додатни проблем представља доминантно уверење да ми и нисмо друштво и људи „зрели за пуну демократију”. Последично, ради се о друштву неотпорном на њено ауторитарно искривљавање, демагогију и „просвећени апсолутизам”, или заговарање владавине чврстом руком брижног домаћина, тј. „меки патернализам”.⁹⁾ Коначно, укрштањем и компарацијом налаза, на основу ЦеСИД-овог истраживања из фебруара 2014. године, могло би се закључити да су „непријатељи демократије”, тиме и социјалдемократије, поред сиромаштва и необразованости и ауторитарност, национализам, (верска) нетолеранција, централизам, конформизам и традиционализам.¹⁰⁾

2.2 Оправданост социјалних функција државе

Готово двотрећинска већина грађана, уз противљење приближно петине „тврдох” либерала, залаже се за социјално одговорну државу, односно за значајну улогу државе у збрињавању и заштити сиромашних, старих, немоћних и незапослених.¹¹⁾ Пристајање уз политику државних социјалних трансфера је израз тешке ситуације, али и наслеђене културе солидарности, па и раширеног етатистичког синдрома. Сличан распоред снага постоји и у погледу прихватања система бесплатног базичног образовања и здравствене заштите.

8) Срећко Хорват и Игор Штгикс, „Добродошли у пустињу транзиције! Постсоцијализам, Европска унија и нова левица на Балкану”, у: *Криза, одговори, левица: Прилози за један критички дискурс*, Роза Луксембург Штифтунг, Београд, 2013, стр. 199-201.

9) Зоран Стојиљковић, „Партијска сцена Србије”, у: *Политичке групе у Европи*, Гордан Пилиповић и Зоран Стојиљковић (ур.), КАС и ЕПУС, Београд, 2011(6), стр. 100-104.

10) Торђе Вуковић и др., *op. cit.*, 2014.

11) Зоран Стојиљковић, *op. cit.*, 2011(6), стр. 257-259.

Уз сва поједностављивања могло би се, на основу налаза ЦеСИД-овог истраживања из фебруара 2014. године, закључити да удео тржишних либерала, зависно од позитивног или негативног усмерења формулације питања, варира негде око петине испитаника. Толико је оних којима је најбоља тржишна економија (17%), који се у потпуности слажу са тврдњом да само најсиромашнији треба да добију помоћ (20%), да држава не сме да се даље задужује да би свима помогла (29%), да запошљавање треба препустити тржишту и закону понуде и потражње (16%), односно да држава не сме да се стара око отварања радних места и помоћи незапосленима (19%) .

На другој страни, приближно исти удео (око једне петине) је и (нео) социјалистичких једначара и присталица јаке државе који се залажу за планску економију (18%), безрезервно за помоћ свима, даље задуживање, одлучно против закона понуде и тражње (17%) и за државно планирање, а против су мита о слободном тржишту (21%). Удео оних који не знају или не могу да дефинишу свој став креће се око трећине, односно, зависно од питања, од нешто мање од петине до чак половине анкетираних. Најзад, тек релативну већину чини трећина грађанки и грађана који заузимају умерену социјалдемократску, или још пре социјал-либералну позицију.¹²⁾

На другој страни, кризом долази ефективно и до опадања прихваћености вредности солидарности и праксе исказивања солидарности, која је једна од кључних вредности левице.¹³⁾

На основу налаза бројних истраживања, могли бисмо да формулишемо претпоставку да у легалне и легитимне, већински прихваћене, социјалне димензије демократије и пожељне функције социјално одговорне државе (на чему инсистира социјалдемократија) спадају умерене редистрибутивне стратегије усмерене ка редуковању и искорењивању сиромаштва, незапослености и социјалне изолације. У исти ред иду и гарантовање базичних образовних и здравствених услуга и стандарда који омогућавају присто-

12) Вид. шире у: Зоран Стојиљковић, *Поверење, партиципација и протести*, ЦеСИД, Београд, 2014.

13) Преглед вредности за које се залажу чланови синдиката из 2013. године, показује јасно опадање солидаристичке оријентације. Оријентација према солидарности, истина, јесте широко распрострањена у Србији, али у знатно мањој мери него, рецимо, социјална сигурност или егалитаризам. Оријентацију према солидарности прихвата тек нешто преко половине радника. На другој страни, уз скоро трећину испитаника (31%) који су неодлучни по питању солидарности, приближно сваки шести запослени показује одбојност према солидаризму. Истовремено, посебно је раширена ауторитарност, вредност у супротности са циљевима и основним постулатима (демократске) левице. Војислав Михаиловић, *Социјалистички организацијски капацитети синдиката*, мастер рад, Факултет политичких наука, Београд, 2013, стр. 34.

јан, човека достојан квалитет живота. Дакле, простор консензуса унутар уског маневарског простора „тегобне транзиције“, могуће је градити око, бар начелног, прихватања тржишне економије са уграђеним социјалним корективима, односно око прихватања европског социјално-тржишног модела.

2.3 Актуелне политичке поделе и идентитети

Политички профилирано и освешћено виђење пожељног обима (редистибутивних) функција државе је тек само један, у Србији не и најважнији, аспект политичких и вредносних подела.¹⁴⁾ Последишно, изразито сложена политичко-културну мапу Србије показује, рецимо, ЦеСИД-ово истраживање из фебруара 2010. године, на основу којег би се грађани Србије могли поделити на оне који су ослонац променама и реформама: модернисте (19%), конзервативце који се модернизују или „модерне“ конзервативце (19%), и на оне који им се објективно супротстављају: аутократе (21%) и националисте (15%). Налази овога истраживања показују и да је просечни грађанин Србије национално толерантни (71%) традиционалиста (64%), који је пре за децентрализацију (39% vs 27%) и ЕУ (39% vs 25%) него против њих, при чему има озбиљне дилеме око прихватања тржишне привреде (31% за и 21% против, уз готово половину уздржаних) и хомофобичан је (49%, уз петину толерантних и трећину неодлучних). Још индикативнији су налази о мери прихватања конкурирајућих политичких идеологија: социјалдемократске, демохришћанске, конзервативне, либералне, као и национализма и комунизма. Унутар мање од половине грађана која је доспела до каквог – таквог концептуалног разумевања политике, убедљиво највише њих (2/5), преферира социјалдемократију.¹⁵⁾

14) Настojeћи да прецизније одреди структуру и садржаје идеологије Липсет је, у свом класичном делу *Политички човек*, дефинисао дводимензионалну структуру политичких вредности на темељу разликовања економских вредности (које се односе на дистрибуцију богатства и прихода у друштву) и културалних вредности (односе се на индивидуалне слободе и социјални поредак). Културалне и економске вредности се могу наћи у различитим рекомбинацијама што дакако поље политике и политичких идеологија чини сложеним и аутономним. Seymour Martin Lipset, *Political Man: The Social Bases of Politics*, Doubleday & Company, New York, 1960. У прецизнијој анализи политичко-културалних склопова, бројни аутори истичу како се у емпиријским истраживањима најчешће поистовећују вредности традиционалног морала (конзервативно гледиште на односе између полова, сексуалност, живот и смрт) са ауторитарним тенденцијама (које имплицирају аверзију према културалној различитости и ригидну концепцију социјалног поретка). Сматра се на темељу тих налаза да су и морални традиционализам и ауторитарност повезани, пре свега са десницом у политичком спектру, што наравно не значи и да није могућ, па ни редак спој традиционалног ауторитаризма са (левичарским) егалитаризмом у расподели добара.

15) Дошло се и до налаза који показују да се ДС темељи на подршци грађана модерниста и модерних конзервативаца: они чине 4/5 изборног резервоара ове странке. Подршка

На другој страни, резултати истраживања код нас потврђују тезу о слабој, кризом чак опадајућој, раширености, поделе левица – десница у Србији.¹⁶⁾ Међутим, како објаснити чињеницу да социјалдемократски пројекат јесте доминантан, али не и партије (само) прокламоване леве оријентације.

3. КОНТРОВЕРЗЕ ОКО ТОГА КО ТРЕБА ДА ЧИНИ СОЦИЈАЛНУ БАЗУ ЛЕВИЦЕ

Описани вредносни и политичко-културни расцепи говоре у прилог тврдњи да је кључни проблем остваривања јединства на политичкој и цивилно-друштвеној социјалдемократији (и на националној и на глобалној равни), хармонизовање напетости и обједињавање интересне матрице и гласачких опредељења образоване средње класе и радничке класе. Космополитска средња класа се очито денационализује, док национална држава остаје кључ колек-

ЛДП долази доминантно из редова модерниста, а СПС из редова аутократе. Присталице СРС долазе готово искључиво из редова националиста и аутократе. Присталице СНС и ДСС су у пуној мери распопуњене, при чему су ипак аутократе и националисти бројнији од модерниста и модерних конзервативаца. Срећко Михаиловић и др., *Вредности и идентитетети грађана Србије у контексту европских интеграција*, ЦеСИД, Београд, 2010, стр. 17-18. Иначе, највиши удео социјалдемократа у укупном броју присталица има ДС (32%), а за њима следе, помало неочекивано, ДСС и Г17 плус (са по 29%). Друга, „резервна“ идеологија присталица ДС и Г17 плус је либерализам (10-14%), а симпатизера ДСС демохришћанство (12%). Присталице СПС су готово потпуно подељене између прихватања комунизма и социјалдемократије, уз нешто ипак већи удео неокомуниста (27% vs 24%). Присталице СПО су „на равне части“ – по петина, подељене између либерализма, социјалдемократије и демохришћана. Унутар тек половине радикалских гласача који могу да формално став изједначен је удео (по 15%) присталица социјалдемократије и националиста. Једино у случају присталица ЛДП социјалдемократија је другорангирана идеологија. Унутар ЛДП либерализам је два пута више прихваћен од социјалдемократског концепта (47% vs 23%). Срећко Михаиловић и др., *Израдња проевропске демократске културе кроз јачање капацитета креатора јавног мњења*, ЦеСИД, Београд, 2006.

- 16) Подаци добијени ЦеСИД-овим истраживањем (фeбруар 2014.) показују наоко парадоксално поновни изузетно висок раст удела (чак на 2/3: 66,5%) испитаника који нису у стању да се идеолошки позиционирају или о томе немају став. Трећина која се опредељује је готово равномерно распоређена на центар (12%), десницу (11%) и левицу (10%). Чињеница да се број оних који не поседују идеолошки компас са продубљењем кризе значајно увећао, уз паралелни пад поверења и активизма, свакако је забрињавајућа са становишта стабилизације партијског и политичког система и захтева своје објашњење. Разлоге појави истовремене ниске политичке идентификације, поверења и (аутономног) активизма, поред „вишка историје“ и „успешног“ хода из кризе у кризу, треба тражити у чињеници да у државама попут Србије са неизграђеним цивилним друштвом и slabим институцијама, елите делују под мањим ограничењима и лабавијим правилима игре. „Кривац“ је, даље, и снажно наслеђе политичког персонализма који је врло присутан у Србији, што доказује и рејтинг лидера који премашује страначки у случајевима Милошевића, Коштунице, Тадића и данас Александра Вучића. Бирачи у Србији као да су у перманентној потрази за лидером у кога ће учитати своје поверење и на кога ће пренети одговорност.

тивног идентитета радништва. Кризе, перманентна преиспитивања и поделе, речито говоре о тежини настојања да се различити актери и опције држе унутар истог организационог (партијског) оквира или бар у оквиру стратешког партнерства на левици.

Рене Купер (*René Cuperus*) види три кључне опције за будућност европске социјалдемократије:

Прву чини јасан избор да просветљена професионализована средња класа буде основна изборна база. Она репрезентује будућност „лаке“ или економије знања, растући је сегмент друштва и концентрисана је у великим урбаним центрима. Истовремено, она је и носилац једног оптимистичног, либералног и космополитског погледа на мултикултуралну интеграцију и европску унификацију. Такав стратешки социјални и политичко-културни избор би логично водио коалицијама са другим либерално-левим партијама, као што су Зелени, социјални-либерали или данас пирати. Политичко партнерство би се тицало заједничког пројекта око модела „флексибилног“ тржишта радне снаге, европске политичке интеграције, зелених технологија, индивидуалне аутономије или стимулирања социјалних иновација. То би била практично ремодулација и наставаљање Блеровог (*Tony Blair*) и Гиденсовог (*Anthony Giddens*) „трећег пута“ које би задобило и подршку главницу феминистичких и еколошких група. На другој страни, ова опција више да готово нема шта да понуди најсиромашнијима у земљама (полу) периферије попут Србије, тако да ни уз најбољу, јединствену политичку стратегију не може да добије подршку више од петине бирача, односно својевременог максималног учинка коалиција око демократа.

Друга опција би била избор онога што се назива „социјалдемократија страха“, за коју Тони Џад (*Tony Judt*) сматра да је једина социјалдемократија која има будућност (ако социјалдемократија уопште има будућност).¹⁷⁾ Она би била усмерена на то да поновно задобије подршку традиционалне, али и нове флукутирајуће радничке класе, као и нове ниже средње класе и свих оних који зависе од јавних програма социјалне сигурности и социјалне заштите. Ова опција би се борила за заштиту и сигурност коју је обезбеђивала класична држава благостања. Била би екстремно критична према тржишту, посебно његовом уграђивању у јавни сектор, али и према ЕУ, тј. њеном тржишном наддетерминизму какав данас постоји. Овакав социјални избор логично би водио ка тешкој сарадњи са популистима на левици и обновио би традиционалну сарадњу са синдикатима. Велико је питање, међутим, да ли ову улогу уопште може да одигра коалиција око Дачићевих социјалиста?

17) Тони Џад, *Тешко земљи*, Пешчаник, Београд, 2014.

Ради се практично о огромном социјалном резервоару који чини надполовични део осиромашеног бирачког тела које је политички флукутирало између социјалиста и радикала, односно данас напредњака. Њему, поред радништва припада и две петине испитаника који се у ЦеСИД-овом истраживању¹⁸⁾ из 2014. године идентификују са средњом класом на основу чињенице да им прибављање хране, обуће и одеће нису проблем. Осећај припадања средњој класи на основу чињенице да је неко сит и обучен нови је допринос (пост) кризних прилика социолошкој теорији!

Трећу, обједињујућу опцију, Рене Купер, свестан готово „мађионичарске“ сложености и изазова интегрисања, описује као *Houdini act* којим се ствара широка коалиција радничке класе и средње класе. У исти стратешки политички оквир треба сместити флукутирајуће и несталне раднике у сектору услуга (прекаријат) са академски образованим професионалцима у новој економији знања, као и просветљене, социјално емпатичне предузетнике са синдикате удруженим индустријским радницима.¹⁹⁾

Могуће решење за ову „квдратуру круга“, односно мост за јединство радништва и средњих слојева гради се пре свега преко универзалних програма јавних услуга унутар обновљеног и редизајнираног друштва увећане социјалне кохезије и благостања. Средња класа је, наиме, јака *lobby* група, надпропорционално заступљена у администрацији, извршној власти и јавним службама. Све док су програми државе благостања јавни и универзални, средња класа има витални интерес, али и реалну моћ, да их подржава, шири и унапређује. Приватизовањем програма социјалне политике јавни сектор остаје без кључног потпорног стуба и лагано се претвара у сервис за *underclass* – грађане другог реда, дакле за оне који су без капацитета да ефективно заштите и/или развијају ове програме. Одбрана јавног добра и интереса, попут универзалног права на доступност квалитетног образовања, здравствених услуга и социјалних сервиса је зато магистрални правац за креирање и одржање реформских социјалних и политичких коалиција у широком луку: од социјал-либерала до неокомуниста и алтер-глобалиста.²⁰⁾

То правило, дакако у много тежим условима, важи и за полупериферијске државе и друштва попут Србије. У Србији, ипак, и даље опстаје дубинска подела на социјал-либерални ДС/НДС/

18) Ђорђе Вуковић и др., *op. cit.*, 2014.

19) René Cuperus, *The Three Options for Social Democracy*, Internet, <http://www.social-europe.eu/2010/09/the-three-options-for-social-democracy/>, 09/08/2014.

20) Мирослав Ружица, „Зашто је европска социјалдемократија у кризи: Пан-европска дебата о будућности ЕСД, 2009 – 2011“, *Политичке перспективе*, бр. 3, 2011, стр. 100.

ЛСВ, који углавном репрезентују средње слојеве, и, с друге стране, СПС и његову коалицију, као представника транзиционих губитника, чију базу чине углавном ауторитарно-статистичке категорије. Постконфликтна и сиромашна Србија, за разлику од Словеније, још увек нема релевантног представника у виду алтерглобалистичке, зелене и феминистичке левице.²¹⁾

4. ЕВОЛУЦИЈА ОД ПАРТИЈА КА ПОКРЕТУ

Истовремено, да би била делатна, социјалдемократска левица мора поново постати социјални покрет, тј. мора да комуницира и кореспондира кроз сложене форме дијалога с различитим политичким опцијама, од социјал-либерала, преко радикалне, алтерглобалистичке левице, па до сарадње са цивилнодруштвеним актерима: синдикатима („старим“) и новим друштвеним покретима, репрезентима радништва и средње класе.

4.1 Покрет за демократске и социјалне промене у Србији: мит или реалност

Ситуацију у Србији, већ смо то констатовали, карактерише, међутим, фрагментација политичке, синдикалне и цивилно-друштвене сцене, као и бројне поделе и спорови на интелектуалној и академској левици. Кључни, деценијски изазов за социјалдемократску левицу у Србији, поред стратегије изласка из кризе, чини паралелно дефинисање стратегије за пут ка Србији као демократској, правној, европској и социјално одговорној држави и друштву.

Насупрот томе, и под „социјално одговорним владама“ је на власт, не само у Србији, дошао конгломерат који чине политичке елите, са њима умрежени носиоци приватних и јавних монопола, опслужујуће маркетиншке и медијске фирме, НВО које нису способне да виде напетости између изборне демократије и неолибералне привреде, организовани криминал (неретко повезан кроз праће новца са политичким и привредним елитама), и, коначно, корумпирано судство и полиција.

Но, у одсуству ефективног алтернативног европског социјалног пројекта, политичке партије које се противе политичкој мантри

21) Вид. Манифест иницијативе за демократски социјализам, *Ствар*, бр. 5, 2013, стр. 271-278. Иначе, на последњим парламентарним изборима у Словенији, коалиција Удружена левица је освојила 6% гласова и с тим скором заузела четврто место, испред социјалдемократа. Удружена левица иначе заступа отворено социјалистичке ставове и има социјалистички програм.

о штедњи као да морају бити побеђене на националним изборима, а и у случају да дођу на власт, како влада, тако и опозиција, пред међународним финансијским институцијама морају се јавно и покорно обавезати на „здраве финансије“, како не би у супротном трошкови сервисирања националног дуга порасли. Кључни елемент ове стратегије штедње су рестриктивна фискална политика, смањење плата у јавном сектору и смањење друштвене потрошње. Пензије су посебно на мети. Ова стратегија наравно прикрива чињеницу да они који добијају подршку „међународне солидарности“ нису људи на улици, већ банке, домаће и стране, које би у супротном морале да прихвате губитке, или да смање профите.

Када је о „обичном“ грађанину реч, он ће консолидацију државних финансија платити својом приватном уштеђевином, смањењем јавних давања, редукацијом јавних услуга и, у крајњем случају, умањењем реалне зараде или отпуштањем. Наравно, цена нерационалности, куповине социјалног мира и дуго одлаганих реформи се свакако мора платити. Само је питање да ли је могу и даље плаћати млади без перспективе, незапослени и гро запослених и пензионера доведених на руб егзистенције? Или је ред за наплату дошао на политичку касту, монополисте у милости власти и партијске комесаре на челу јавних предузећа и установа?

Све до сада предузимане мере селективно дељених и политичким критеријима вођених субвенција имале су ефекат тренутног гашења пожара. Једини излаз је у расту производње, реиндустријализацији и истовременом кресању нерационално умножених саветничких места за партијске одабранике. Средства да се циљ оствари су одржива и ефективна дугорочна развојна стратегија базирана како на пореској политици која ће стимулирати отварање нових радних места, тако и на већим порезима на имовину.

4.2 Политички капитал грађана Србије

Једна од најтежих последица политичке неодговорности је губитак социјалне енергије и раширени, цинични став грађана да је укључивање у било какве форме аутономне активности бескорисно. Међутим, „избори без правог избора“, могу, од стране грађана, бити схваћени као лажни, што ће за исход имати, осим растуће апатије, и успон десне демагогије и/или нереди на улицама.

У периферијским политичким културама преовлађује наиме однос претежног неповерења према носиоцима импута: медијима, синдикатима, организацијама послодаваца, невладиним организацијама и, посебно, према политичким партијама. Поверење у њих је чак ниже од поверења у традиционалне државне институције,

односно „субјекте оутпута“: војску, полицију, па и владу и управу. Неретко, социјалне односе, политичко понашање, па и логику изборног опредељења у овим, у великој мери, још традиционалистичким друштвима карактерише стил понашања и вредновања који друштвене циљеве, норме и институције подређује и посматра кроз оптику фамилијарних, пријатељских и завичајних и етничких веза: „аморални фамилизам“ (*Edward Banfield*). Аморални фамилизам се успоставља као сметња широј јавној партиципацији и представља истовремено основ политичкој корупцији.

Главни утисак, који је у великој мери емпиријским налазима потврђен, наводи нас на размишљање да је у Србији и међу грађанима и међу цивилним и политичким актерима, кризом само ојачано доминантно стање менталне располућености, политичког метежа и идеолошке какофоније. Након петооктобарских промена присутан је феномен повлачења грађана из јавне сфере, што свакако лимитира и њихов утицај и даљу демократску трансформацију друштва. Разлоге за пасивизацију грађана и одрицање од цивилизацијски потврђених грађанских права треба тражити, пре свега, у раширеном незадовољству транзиционим променама започетим 5. октобра 2000. године. Политички сукоби унутар „реформских“ политичких елита, картелизација политике и раширена расподела политичког плена уз пратећу корупцију, праћени ширим социјалним разлозима – кризом и поновним увећањем сиромаштва и социјалне искључености, у основи су аномије и створеног осећаја дезоријентисаности.

Последица тога свакако је и схватање грађана да је укључивање у било какве форме активности узалудно. Њихово повлачење није, међутим, решење за друштвену и политичку кризу у којој се данас Србија налази. Да би се успешно спровео пројекат демократизације, у вредносном систему једног друштва мора постојати норма да се демократија живи као облик свакодневног живота.²²⁾ То би истовремено значило да се мора створити друштвена клима и култура у којој мреже контаката, активности и утицаја (тј. социјални капитал), не би били привилегија тек десетине становништва из редова транзиционих добитника. Скандинавске земље, у којима развијен социјални капитал и генерализовано поверење у људе иду руку под руку са благостањем и високим нивоом једнакости, вероватно су најбољи пример и илустрација реченог у савременим условима.

22) Зоран Ђинђић, „Улога невладиних организација у демократском друштву“, у: *Будућност цивилног друштва у Србији*, Жарко Пауновић (ур.), Милениум, Ниш, 2007, стр. 17.

На овом месту се логично отвара питање како укотвити и ојачати демократске вредности и дух толеранције и дијалога у Србији?

Део одговора лежи у опредељењу да се, наравно узимајући у обзир особен друштвени контекст и саму демократску праксу, промовишу и шире и базичне демократске вредности. Програматску основу, као и методско упориште за ову „просветитељску“ позицију пружа уверење да у политичкој култури и њеним основним вредносним садржајима ваља тражити саме основне подстицаје политичког деловања грађана, у чему се огледа њен непроцењив значај за укупне политичке и друштвене процесе. За област (социјалдемократског) политичког образовања, кључне су три димензије политике: (1) однос политике и демократије, (2) однос грађанства и (плуралних) идентитета и (3) схватање односа кохезије и различитости у друштву.²³⁾ Отварањем питања утемељења и развоја демократског дискурса и плуралног и дијалошког грађанског идентитета и културе, као и критичком ренесансом и обновом духа солидарности и социјалне кохезије, Србија и њени грађани и политички актери на социјалдемократској левици себи отварају шансу да изађу из стања летаргије и духовне, па и политичко-идеолошке провинције.

5. ПОГЛЕД У БУДУЋНОСТ: ПЕТ ТЕЗА О ДЕЛАТНОЈ ПОСТКРИЗНОЈ ЛЕВИЦИ

Уместо стерилног и претенциозног покушаја да формулишемо заокружени и затворени систем препорука или закључака, на овом месту ћемо се ограничити на скицирање пет радних хипотеза о могућим путевима превазилажења кризе српске левнице која пледира да буде социјалдемократска, а који могу имати и начелни карактер.

Прва теза: У формулисању пожељног и одрживог модела промена нужно је поћи од глобалне, или бар европске посткризне перспективе. „Социјалдемократија у једној засебној земљи” напросто више није могућа, ако је икада и била. Искуство једне Француске у временима владе Народног фронта или првог социјалистичког председника Франсоа Митерана (*François Mitterand*), али, по свему судећи, и садашње Оландове (*François Hollande*) социјалистичке власти, говори о некој врсти усуда или политичке

23) Владимир Вујчић, „Политичка знаност и политичко образовање“, *Политичка мисао*, вол. 38, бр. 2, 2001, стр. 87.

драме изоловане социјалдемократије на власти која има класичну троделну структуру. У првом чину, (коначно обједињена) левица долази на власт на таласу огромне енергије и ентузијазма маса и формулише и чак почиње да предузима радикалне промене. У другом чину, суочене са непријатељским спољним окружењем и бегом или опструкцијом домаћег капитала, снаге левице почињу да разводњавају пројект промена и пролонгирају његову примену. На крају, долази или до губитка власти услед опште деморализације, жестоких унакрсних оптуживања, репресије и великих политичких расцепа, или до либералних скретања и „одлагања“ преласка на социјализам.²⁴⁾

Друга теза: За долазак социјалдемократске левице на власт неопходни су отворен дијалог и стратешко јединство свих струја реформистичке политичке левице у различитим (ин)директним политичким и изборним аранжманима. Не морају све групације левице након избора ући по сваку цену у владу, могу је подржавати и из парламентарних клупа. Но, ситуација у којој је део левице на власти а део у опозицији, сигурно води у политички и друштвени ћорсокак.

Трећа теза: За стабилизовање промена неопходни су дијалог и координација акција цивилне и политичке левице. И српско искуство потврђује неопходност синергије деловања протеста и ефективне политичке опције као (пред) услова промена. Никакви протести, ма како били добро организовани, не могу успети без постојања довољно утемељеног политичког кишобрана за промене. На другој страни, кључне политичке промене захтевају како подршку и премоћ у јавним расправама (културну и идеолошку хегемонију у грамшијевском смислу), тако и грађанску кураж и освајање слободе кроз протесте на улици.

Четврта теза: Да би дошло до промена у ширем друштву, мора паралелно доћи и до интерне демократизације партијских структура, при чему демократски метод надилази организацијске мреже и чланство.²⁵⁾

24) Ивица Младеновић, „Покушај социјалдемократије у једној засебној земљи: случај Француске“, у: *Левица у посткризног контексту*, Зоран Стојиљковић (ур.), ФЕС, Београд, 2013, стр. 79-80.

25) Добру илустрацију овакве праксе представљају прелиминарни унутарстраначки избори за председничког кандидата одржани 2012. године унутар француске Социјалистичке партије (ПС). У изборну утакмицу ушло је, са својим посебним платформама и кампањама, 6 кандидата и кандидаткиња, представника различитих струја и фракција у ПС. Посебно занимљива чињеница је да су право гласа, осим чланова партије (њих око 200 000) имали и сви Французи који се сматрају припадницима левице, од којих је њих око 3,5 милиона и искористило то право: дакле готово осамнаест пута шире тело од формалних чланова странке. На крају, у другом кругу, победио је Франсоа Оланд, који је након

Пета теза: На дневном реду је заправо формирање партија – покрета. Мрежна, хоризонтална природа нових медија омогућује поново, као у временима секција и кружока, интерни дијалог и расправе. Тиме се уједно надилазе два доминантна дефанзивна модела: хијерархизовано и стерилно бирократско одлучивање, али и модел маркетиншких франшиза у коме чланство само пасивно следи упуте маркетиншких магова и страначких изборних штабова.²⁶⁾ Наду буди сазнање да у мери у којој прелазимо из телевизијског доба у доба друштвених мрежа, ера једносмерне комуникације када смо имали само да примимо поруке мудрих вођа постепено нестаје. За оне који су одрасли на друштвеним мрежама дијалог је природно стање, а границе између гласача, активиста и лидера постају све замагљеније. Посао неких нових партија – покрета, није (само) да освоје изборе сваке четири године, већ да стално подстичу своје присталице да се крећу континуираном линијом од пасивне подршке, преко активног заговарања, до локалних лидера, стално градећи кредибилитет кроз нове иницијативе и перманентно отворени дијалог. Притом, четири основна идентификацијска циља стратегије деловања чине: (1) доследна, „љубоморна“ одбрана корпуса људских права пред изазовима њихове „флексибилности“, (2) економски и еколошки одржив развој са солидарношћу и кохезијом као кључним развојним социјалним циљевима, (3) подруштвљавање представничке демократије и партиципација у одлучивању о сопственој судбини и, посебно (4) ректификација (исправљање) неоправданих друштвених неједнакости.

ЛИТЕРАТУРА

- Вујчић, Владимир, „Политичка знаност и политичко образовање“, *Политичка мисао*, вол. 38, бр. 2, 2001, стр. 82-97.
- Бинђић Зоран, „Улога невладиних организација у демократском друштву“, у: *Будућност цивилног друштва у Србији*, Жарко Пауновић (ур.), Милениум, Ниш, 2007.
- Крастев, Иван, *Замка нефлексибилности*, БФПИ, Београд, 2004.
- Lievrouw, Leah A. *Alternative and Activist New Media*, Polity Press, Cambridge, 2011.

тога изабран и за председника Француске. Ивица Младеновић, Социјалистичке магле и видици: историјско задеђе, актуелно стање и потенцијал за структурну трансформацију, *Нови Пламен*, бр. 17, 2012, стр. 96.

26) Маркус Робертс и Даниел Елтон, „Зашто партије морају да постану покрети“, *Нови пламен*, бр. 18, 2012, стр. 132-134.

- Lipset, Seymour Martin, *Political Man*, Doubleday & Company, Inc., 1960, (објављено на српском: Липсет, Сејмор Мартин, *Политички човек, друштвена основа политике*, Рад, Београд, 1969)
- Liu, Eric & Hanauer, Nick, „The ‘More What, Less How’ Government“, *Democracy Journal*, Winter, 2011, pp. 25-35.
- „Манифест иницијативе за демократски социјализам“, *Ствар*, бр. 5, 2013, стр. 271-278.
- Михаиловић, Војислав, *Социјални капитал и организацијски капацитети синдиката*, мастер рад, Факултет политичких наука, Београд, 2013.
- Младеновић, Ивица, „Социјалистичке магле и визије: историјско залеђе, актуелно стање и потенцијал за структурну трансформацију“, *Нови Пламен*, бр. 17, 2012, стр. 80-102.
- Младеновић, Ивица, „Покушај социјалдемократије у једној засебној земљи: случај Француске“, у: *Левица у посткризној контексту*, Зоран Стојиљковић (ур.), Friedrich Ebert Stiftung, Београд, 2013, стр. 71-80.
- Хорват, Срећко и Штикс, Игор, „Добродошли у пустињу транзиције! Постсоцијализам, Европска унија и нова левица на Балкану“, у: *Криза, одговори, левица: Прилози за један критички дискурс*, Роза Луксембург Штифтунг, Београд, 2013, стр. 159-177.
- PES, *Statutes of the Party of European Socialists*, adopted by the 7th PES Congress, Porto, 7-8 December 2006, Brussels. Internet: <http://www.pes.org/downloads/PESStatutes2006EN.pdf>. 22/07/2014.
- Робертс, Маркус и Елтон, Даниел, „Зашто партије морају да постану покрети“, *Нови пламен*, бр. 18, 2012, стр. 132-134.
- Ружица, Мирослав, „Зашто је европска социјалдемократија у кризи: Паневропска дебата о будућности ЕСД, 2009 – 2011“, *Политичке перспективе*, бр. 3, 2011, стр. 79-106.
- Комшић, Јован, Пантић Драгомир и Славујевић, Зоран, *Основне линије партијских подела и могући правци политичког прегруписавања у Србији*, Институт друштвених наука, Friedrich Ebert Stiftung, Београд, 2003.
- Стојиљковић, Зоран, „Социјалдемократија у Србији – простори, шансе и могућности“, у: Брана Марковић и Зоран Стојиљковић, *Социјалдемократија и социјалдемократске странке*, Службени гласник, Београд, 2007.
- Стојиљковић, Зоран, *Партијски систем Србије*, Службени гласник, Београд, 2008.
- Стојиљковић, Зоран, „Политичке фамилије у европском парламенту“, у: *Политичке групације у Европи*, Гордана Пилиповић и Зоран Стојиљковић (ур.), КАС и ЕПУС, Београд, 2011(а).
- Стојиљковић, Зоран, „Партијска сцена Србије“, у: *Политичке групације у Европи*, Гордана Пилиповић и Зоран Стојиљковић (ур.), КАС и ЕПУС, Београд, 2011(б).
- Стојиљковић, Зоран, *Поверење, партиципација и протести*, ЦеСИД, Београд, 2014.
- Superus, René, *The Three Options for Social Democracy*, Internet, <http://www.social-europe.eu/2010/09/the-three-options-for-social-democracy/>, 09/08/2014.
- Цад, Тони, *Тешко земљи*, Пешчаник, Београд, 2011.
- Wallerstein, Imanuel, *Does Social-Democracy Have a Future?*, Internet, www.iwallerstien.com/does-social-deminocracy-have-a-future/, 01/07/2014.

Wilkinson, Richard & Pickett, Kate, *The Spirit Level: Why Greater Equality Makes Societies Stronger*, Bloomsbury Press, London, 2009.

Михаиловић, Срећко и др. *Политичке поделе у Србији – пет година после*, ЦеСИД, Београд, 2005.

Михаиловић, Срећко и др., *Изградња проевропске демократске културе кроз јачање капацитета креатора јавног мњења*, ЦеСИД, Београд, 2006.

Михаиловић, Срећко и др., *Социјални и политички миље председничких избора*, ЦеСИД, Београд, 2008.

Михаиловић, Срећко и др., *Вредности и идентитети грађана Србије у контексту европских интеграција*, ЦеСИД, Београд, 2010

Вуковић, Ђорђе, Чоловић, Иво и Стојиљковић, Зоран, *Демократија, поверење и партиципација*, ЦеСИД, Београд, 2014.

Zoran Stojiljkovic, Ivica Mladenovic

“SOCIAL DEMOCRATIC” LEFT IN SERBIA: ACTORS AND POSSIBILITIES

Resume

In this paper, we intend to provide an analytical and „cool headed“ answer to the question of actors and chances of the „social democratic“ left in Serbia, especially now, in the atmosphere of its post-electoral defeat. This question is highly contaminated both with political and normative prejudice. Starting with the minimal common ground of the moderate left and the mapping of its main actors in the field of politics and trade unionism, we sought to answer that question by seeking to solve three key riddles.

The first riddle consists of the dilemma about the measure in which social democracy has been accepted as cultural and normative preference in Serbian society. Based on the analysis of numerous, but relatively segmented, surveys, difficult to compare, we reached the conclusion that Serbia’s population still believes in some of the basic concepts of social democracy, as well as that it desires to live in more egalitarian societies, such as Sweden. The citizens stubbornly persist in their refusal to give up the idea of a social economy, within which they would have rights, which are – in the very least – equally important as the outcomes of the market. In the briefest, the citizens are shown to insist on the supremacy of the social over the economic, as well as the protection of social duties and obligations from pressures of the market towards an ever greater labour flexibilisation. The result is that the majority of conscious citizens of Serbia clearly favour the social democratic ideology.

The second question includes the controversies about who makes up and/or should make up the social basis of social democracy in

Serbia. It has been established that a contemporary social democracy would do best to lean on a broad coalition of the working and middle classes. The bridge of unity between the workers and middle layers is primarily built via universal programmes of public services within a renewed and redesigned society of social cohesion and welfare. Defence of public weal and interests, such as the universal right to accessibility of quality education, healthcare and social services is thus seen as the main direction to be taken in order to create and maintain broad social-class coalitions with the social democratic left as their centre.

And finally, the third, key and strategic „organization“ riddle is contained in the question of potential evolution of fragmented parties, but also trade unions and other civil society organizations, towards a unified movement. As an alternative to the current fragmentation of political, trade union and civil society scene, we concluded that, in order to be functional, contemporary social democratic left must necessarily reshape itself once again into a movement capable of communicating – through complex dialogue forms - with different political options, including social liberals, the radical left and new social movements. As the one decade long key challenge for a united social democratic left in Serbia, we see the creation of a strategy for Serbia becoming a democratic, socially responsible state of law (Rechtsstaat) and society.

Finally, instead of a conclusion, we offer, as some sort of an answer or merely an ideal model, five theses on the elements upon which the post-crisis Serbian social democracy must work in order to become a relevant reformist political and social factor. The theses are the following: 1. Collaboration with international organisations from the same political family and the necessity of a global hegemony of social democracy, i.e. rejection of the „social democracy in one country“ model; 2. Necessity of open dialogue and strategic unity of all reformist currents of the left in different political and electoral arrangements; 3. Necessity of „grassroots“ pressure, as well as dialogue and coordination of action between civil and political left; 4. Importance of internal democratisation of party structures in order to facilitate the existence of factions; 5. Overcoming and rejection of hierarchical and sterile bureaucratic decision making, as well as the franchise model, in favour of a participatory model of active part taking by the rank and file and citizens in the formulation of the social democratic left's policy.

Keywords: left, social democracy, crisis of values, structures, movement

* Овај рад је примљен 21. августа 2014. године а прихваћен за штампу на састанку Редакције 03. септембра 2014. године.